

B. van der Ploeg

DE BETEKENIS VAN DE VARKENSHOUDERIJ IN
HET WESTELIJK WEIDEGEBIED

Mededeling No. 207

April 1979

SIGN: 227-207
EX. NO: C
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

INHOUD

	Blz.
1. INLEIDING	6
1.1 Achtergrond en doel	6
1.2 Opzet	7
2. AANTAL BEDRIJVEN EN OPPERVLAKTE GROND IN DE VEE- HOUDERIJ	9
2.1 In het gehele gebied	9
2.2 In de diverse deelgebieden	9
2.3 In de diverse groepen van bedrijven	10
3. DE ONDERNEMERS IN DE VEEHOUDERIJ	12
3.1 Het nevenberoep in de veehouderij	12
3.2 Leeftijd en opvolgingssituatie	12
4. DE OMVANG VAN DE INTENSIEVE VEEHOUDERIJ	14
4.1 Inleiding	14
4.2 Aantal varkens per bedrijf	14
4.3 Percentage intensieve veehouderij per bedrijf	15
4.4 Percentage intensieve veehouderij in het gebied	16
5. DE MELKVEEHOUDERIJ OP DE BEDRIJVEN MET INTENSIEVE VEEHOUDERIJ	18
5.1 Aanwezigheid melkveehouderij	18
5.2 Aantal melkkoeien per bedrijf	19
5.3 Aantal melkkoeien per hectare	19
6. DE ONTWIKKELING PER BEDRIJF: EEN GEMEENTE NADER BEKEKEN	20
6.1 Inleiding	20
6.2 De bedrijfsontwikkeling	20
7. CONCLUSIES	22
BIJLAGE	23

DEELGEBIEDEN ONDERZOEK VARKENSHOUDERIJ

CBS-landbouwgebieden

deelgebied

1

Waterland
Droogmakerijen 3)
Noord-Westfriesland 2)
Noord-Kennemerland 2)
Land van Zijpe 3)
't Gein 1)

deelgebied

2

Delf- en Schieland 3)
Rijnland
De Venen 2)
Utr. Veenweidegebied 1)
't Gein 3)
Gebied van IJssel en
Oude Rijn 3)

deelgebied

3

Land van Gouda en Woerden
Krimpenerwaard
Delf- en Schieland 3)
Lopikerwaard
Gebied van IJssel en
Oude Rijn 1)
Kromme Rijnstreek 2)

deelgebied

4

Alblasserwaard
Vijfheerenlanden

1) = niet helemaal

2) = ongeveer de helft

3) = minder dan de helft

WEIDEGEBIED WESTEN DES LANDS

Kaart:

Legenda:

 Stedelijk gebied

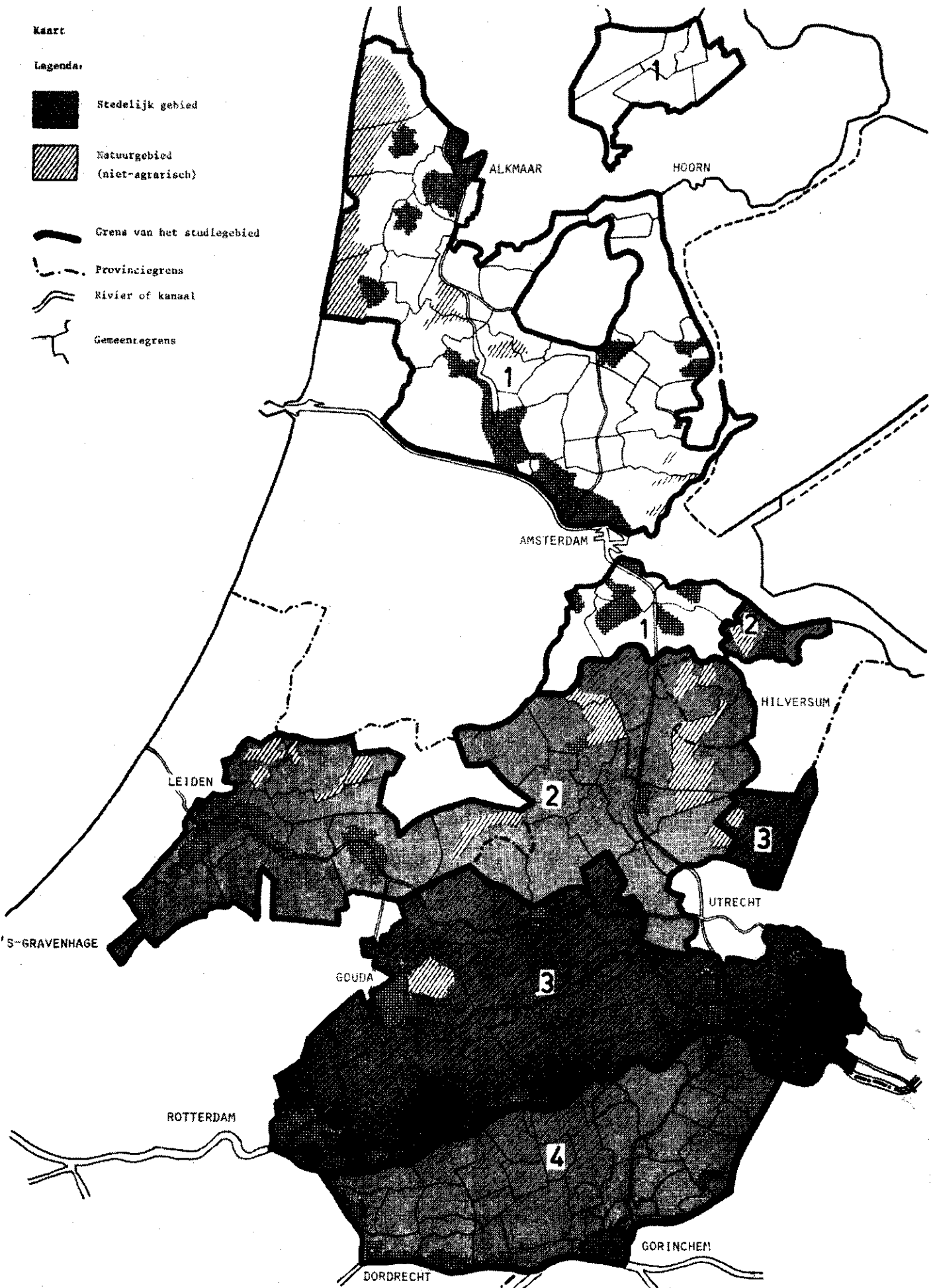
 Natuurgebied
(niet-agrarisch)

 Grens van het studiegebied

 Provinciegrens

 Rivier of kanaal

 Gemeentegrens

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond en doel

De varkenshouderij heeft een lange traditie in het westelijk weidegebied. Deze produktierichting was hier vroeger veel belangrijker dan in het noordelijk weidegebied. Honderd jaar geleden bevond ongeveer eenkwart van de landelijke varkensstapel zich in Noord-Holland Zuid-Holland en Utrecht 1). Dit was ook nog het geval in het begin van de jaren vijftig van deze eeuw 2). Nadien is het aandeel van het westen in het landelijke totaal snel teruggelopen; het bedraagt momenteel minder dan één tiende. Toch is ook in het westen het aantal varkens nog enigszins toegenomen. Op de zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland breidde de varkenshouderij zich echter bijzonder sterk uit.

In het westen is het zwaartepunt van de varkenshouderij geleidelijk verder naar het gebied ten zuiden van het IJ verschoven. Deze tendentie tekende zich reeds voor de oorlog af en heeft zich nadien voortgezet. Vermoedelijk houdt dit verschil verband met verschillen in de afzet van de melk: in Noord-Holland heeft de verwerking van de melk zich vrijwel volledig naar de fabriek verplaatst, in Zuid-Holland en Utrecht daarentegen bleven vrij veel bedrijven zelf melk verwerken (zelfkazerij). Het restprodukt hiervan - de wei - was een waardevol bestanddeel van het varkensvoer.

Tijdens het onderzoek naar de invloed van gemeentelijke bestemmingsplannen op de ontwikkelingsmogelijkheden van de rundveebedrijven in het westelijk weidegebied 3) ontstond er behoefte aan een beter inzicht in de betekenis van de varkenshouderij op de betreffende bedrijven. Doel van deze nota is aan de hand van het aanwezige cijfermateriaal, een beeld te schetsen van de intensieve veehouderij - in hoofdzaak varkenshouderij - in het westelijk klei- en veenweidegebied. Hierbij zijn in het bijzonder de volgende drie vragen aan de orde:

- a. is de intensieve veehouderij nog op veel rundveebedrijven belangrijk?
- b. neemt de relatieve betekenis van de intensieve veehouderij op

1) Bron; Verslag van den landbouw in Nederland over 1870. Opge-
maakt op last van den Minister van Binnenlandse Zaken.

2) Bron; CBS-meitellingen.

3) De invloed van gemeentelijke bestemmingsplannen voor het buitengebied op de ontwikkelingsmogelijkheden van rundveebedrijven in het westelijk weidegebied. Verslag van vooronderzoek. LEI-Interne Nota no. 234 (1979).

- de rundveebedrijven sterk toe?
- c. wordt de rundveehouderij beïnvloed door de intensieve veehouderij?

1.2 Opzet

Op basis van gegevens uit de CBS-meitellingen wordt een beeld geschetst van de situatie in 1977 en wordt nagegaan welke veranderingen zich ten opzichte van 1972 hebben voltrokken. Bij de beschrijving worden vier deelgebieden en drie groepen van bedrijven onderscheiden 1). Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het stageverslag van F. van der Zaag 2). De basis voor de gebiedsindeling is de relatieve betekenis van de intensieve veehouderij per gemeente. In deelgebied 1 - zie kaartje - is veel minder intensieve veehouderij dan in de andere deelgebieden. Het grootst is de betekenis van de intensieve veehouderij in deelgebied 3. De basis voor de groepsindeling is de aanwezigheid van intensieve veehouderij en/of rundveehouderij op de bedrijven. De drie groepen zijn:

1. rundveehouderij (grootvee), géén intensieve veehouderij (of minder dan 5 sbe);
2. rundveehouderij en intensieve veehouderij (minstens 5 sbe);
3. intensieve veehouderij (minstens 5 sbe), géén rundveehouderij.

Het onderzoek heeft derhalve betrekking op vrijwel alle bedrijven met veehouderij in het gebied. In dit verband hebben de begrippen "bedrijven met vee" en "veebedrijven" grotendeels betrekking op dezelfde bedrijven. In 1972 en 1977 vertegenwoordigt op slechts 4% van de hoofdberoepsbedrijven de veehouderij minder dan 60% van de totale produktieomvang (in sbe's). In de groepen 1,2 en 3 is dit respectievelijk 5,2 en 18% (1977). Dit betekent dat op een niet onbelangrijk deel van de bedrijven zonder rundvee (groep 3) de intensieve veehouderij als neventak naast een andere produktierichting, meestal tuinbouw, aanwezig is.

Als aanvulling op bovenstaande benadering, op gebieds- en groepsniveau, zijn gegevens over één gemeente, met relatief veel intensieve veehouderij, nader geanalyseerd (Stolwijk). Hierdoor kon een beeld - zij het niet-representatief - worden verkregen van de ontwikkeling van individuele bedrijven (1973-1978).

1) Zie bijlage.
2) Zaag, F. van der, Stageverslag, HLS-Dronten (1978).

Tabel 2.1 Aantal bedrijven en oppervlakte grasland per deelgebied; 1977

	Aantal bedrijven %	Oppervlakte grasland	
		%	gemiddeld per bedrijf (ha)
A. Alle bedrijven			
Gebied 1	24,5	27,6	15,5 15,8 1)
Gebied 2	24,3	23,7	13,5 14,2 1)
Gebied 3	34,2	30,0	12,1 13,2 1)
Gebied 4	17,1	18,7	15,1 15,7 1)
Totaal westelijk weidegebied	100 10395 ha	100 143356 ha	13,8 14,5 1)
B. Hoofdberoepsbedrijven met 50 sbe en meer			
Gebied 1	24,6	27,2	18,8 19,0 1)
Gebied 2	25,4	24,1	16,1 16,5 1)
Gebied 3	33,5	29,8	15,1 15,5 1)
Gebied 4	16,6	18,8	19,3 19,4 1)
Totaal westelijk weidegebied	100 7498 ha	100 127121 ha	17,0 17,3 1)

1) Zonder groep 3 (alleen intensieve veehouderij).
Bron: CBS-meitellingen.

Tabel 2.2 Verandering in het aantal bedrijven, in oppervlakte en in gemiddelde bedrijfsoppervlakte, per deelgebied; 1972-1977

	Gemiddelde jaarlijkse verandering		
	aantal bedrijven	oppervlakte totaal	grassland per bedr.
A. Alle bedrijven			
Gebied 1	-0,9%	+0,5%	+1,4%
Gebied 2	-1,4%	-1,0%	+0,4%
Gebied 3	-1,0%	-1,0%	-
Gebied 4	-1,5%	-0,7%	+0,8%
Totaal westelijk weidegebied	-1,2%	-0,5%	+0,7%
B. Hoofdberoepsbedrijven met 50 sbe meer			
Gebied 1	-1,4%	+0,3%	+1,7%
Gebied 2	-1,9%	-1,2%	+0,7%
Gebied 3	-1,7%	-1,5%	+0,2%
Gebied 4	-1,8%	-0,5%	+1,3%
Totaal westelijk weidegebied	-1,7%	-0,7%	+1,0%

Bron: CBS-meitellingen.

2. AANTAL BEDRIJVEN EN OPPERVLAKTE GROND IN DE VEEHOUDERIJ

2.1 In het gehele gebied

In het gebied van onderzoek zijn ruim 10.000 bedrijven met vee (1977). Driekwart hiervan is hoofdberoepsbedrijf en heeft een omvang van minstens 50 standaardbedrijfseenheden (sbe). In de periode 1972-1977 is het aantal bedrijven met ongeveer 650 verminderd (of met 1,1% per jaar). In vergelijking met andere gebieden is dit een zeer geringe daling. In het westelijk weidegebied komt de vermindering van het aantal bedrijven volledig voor rekening van de hoofdberoepsbedrijven met een omvang van 50 sbe en meer (met 1,7% per jaar). Ook dit is nog een betrekkelijk geringe daling.

In het gebied van onderzoek is de totale oppervlakte grasland op bedrijven met vee ruim 140.000 ha (1977). De gemiddelde oppervlakte per bedrijf is bijna 14 ha, op de bedrijven met rundvee iets meer (14,5 ha). Op de hoofdberoepsbedrijven met 50 sbe en meer is gemiddeld 17 ha grasland (17,3 ha zonder bedrijven met alleen intensieve veehouderij).

De totale oppervlakte grasland is in de periode 1972-1977 met gemiddeld 0,5% per jaar afgenomen. De gemiddelde oppervlakte per bedrijf steeg iets (+ 0,7%), vooral door het verdwijnen van (overwegend) kleinere bedrijven.

2.2 In de diverse deelgebieden

Deelgebied 3 met de meeste intensieve veehouderij, heeft - blijkens tabel 2.1 - 30% van de grond en 34% van de bedrijven. De gemiddelde oppervlakte per bedrijf (12 ha) is er dan ook kleiner dan in andere deelgebieden, ook wanneer de bedrijven met alleen intensieve veehouderij, de nevenberoepsbedrijven alsmede de zeer kleine hoofdberoepsbedrijven buiten beschouwing blijven (15,5 ha).

De deelgebieden 1 en 4 hebben te zamen 46% van de grond en 42% van de bedrijven. De gemiddelde oppervlakte per bedrijf is 16 ha (bedrijven met rundvee); zonder de nevenberoepsbedrijven en de zeer kleine hoofdberoepsbedrijven zelfs 19 ha.

De verandering in het aantal bedrijven loopt in de diverse deelgebieden aanzienlijk uiteen. In de deelgebieden 1 en 3 verminderte het aantal bedrijven met slechts 0,9 resp. 1,0% per jaar (zie tabel 2.2). Voor de grotere hoofdberoepsbedrijven was deze vermindering 1,4 resp. 1,7% per jaar. In gebied 1 gaat dit samen met een opmerkelijke uitbreiding van het graslandareaal, mogelijk als gevolg van inkrimping van de opengrondstuinbouw op bedrijven in Kennemerland (bollenteelt en groenteteelt) en Westfriesland

(fruitteelt). De drie andere deelgebieden geven een inkrimping van het areaal te zien; de gebieden 2 en 3 zelfs met 1% per jaar. De oppervlakte per bedrijf nam in de deelgebieden 1 en 4 toe met 1,4 resp. 0,8% per jaar. In de deelgebieden 2 en 3 was dit niet of nauwelijks het geval.

2.3 In de diverse groepen van bedrijven

Van alle bedrijven heeft 47% intensieve veehouderij; van alle grotere hoofdberoepsbedrijven met vee zelfs de helft. In deelgebied 1 heeft echter slechts 13% van de grotere hoofdberoepsbedrijven intensieve veehouderij, maar in de deelgebieden 2 en 3 57 resp. 72%.

Slechts 5,5% van de bedrijven heeft uitsluitend intensieve veehouderij (zie tabel 2.3). Van de grotere hoofdberoepsbedrijven is dit nog belangrijk minder, nl. 2%. In de deelgebieden 2 en 3 heeft 3% van de wat grotere hoofdberoepsbedrijven alleen intensieve veehouderij.

Tabel 2.3 Verdeling van de bedrijven en de grond; 1977

	Aantal bedrijven	Oppervlakte grasland gemiddeld per bedr.	
	%	%	ha
A. Alle bedrijven			
Groep 1 (RV)	53,4	57,7	14,9
Groep 2 (RV+V)	41,1	41,8	14,0
Groep 3 (V)	5,5	0,5	1,1
Totaal	100 10395 ha	100 143356 ha	13,8
B. Hoofdberoepsbedrijven met 50 sbe en meer			
Groep 1 (RV)	50,3	55,3	18,6
Groep 2 (RV+V)	47,6	44,5	15,8
Groep 3 (V)	2,1	0,2	1,9
Totaal	100 7498 ha	100 127121 ha	17,0

Bron: CBS-meitellingen.

De bedrijven met rundveehouderij en intensieve veehouderij hebben gemiddeld een wat kleinere oppervlakte dan de bedrijven met alleen rundveehouderij. Bij de grotere hoofdberoepsbedrijven is

het verschil tussen beide groepen aanzienlijk (16 tegen 19 ha). Dit verschil is in de periode 1972-1977 groter geworden (zie tabel 2.4). Het aantal bedrijven met uitsluitend rundvee steeg met 2% per jaar, en het areaal zelfs met circa 3% per jaar. In groep 2 (rundvee + intensieve veehouderij) daalden het aantal bedrijven en het totale areaal met ongeveer 5% per jaar. In de betreffende periode is ongeveer één vijfde van de bedrijven met de intensieve veehouderij gestopt. Het betreft hier waarschijnlijk vooral bedrijven met een wat groter areaal cultuurgrond.

Het aantal bedrijven met uitsluitend intensieve veehouderij (groep 3) bleef ongeveer gelijk. De gemiddelde oppervlakte per bedrijf steeg iets maar blijft zeer bescheiden (1 ha). Het aantal grotere hoofdberoepsbedrijven met alleen intensieve veehouderij steeg enigszins (1,7% per jaar). Indien de bedrijven met niet-veehouderij (tuinbouw) als hoofdzaak buiten beschouwing blijven is zelfs sprake van een relatief sterke toeneming (+ 5% per jaar). Ten opzichte van alle bedrijven met vee betreft het, ondanks de toeneming, nog slechts een klein aantal bedrijven (2%).

Tabel 2.4 Verandering in het aantal bedrijven, in oppervlakte grasland en gemiddelde bedrijfsoppervlakte per groep van bedrijven; 1972-1977

	Gemiddelde jaarlijkse verandering		
	aantal bedrijven	oppervlakte grasland totaal per bedrijf	
A. Alle bedrijven			
Groep 1 (RV)	+2,1%	+3,1%	+1,0%
Groep 2 (RV+V)	-4,7%	-4,5%	+0,1%
Groep 3 (V)	-	+2,0%	+2,1%
Totaal	-1,1%	-0,5%	+0,7%
B. Hoofdberoepsbedrijven met 50 sbe en meer			
Groep 1 (RV)	+1,8%	+3,1%	+1,2%
Groep 2 (RV+V)	-5,0%	-4,6%	+0,4%
Groep 3 (V)	+1,7%	+9,8%	+8,0%
Totaal	-1,7%	-0,7%	+1,0%

Bron: CBS-meitellingen.

3. DE ONDERNEMERS IN DE VEEHOUDERIJ

3.1 De veehouderij als nevenberoep

Evenals elders in het land is ook in het westelijk weidegebied het percentage nevenberoepsbedrijven toegenomen, nl. van 13% in 1972 tot 15% in 1977. Van de bedrijven met rundveehouderij en veredeling (groep 2) was het percentage nevenberoepsbedrijven het laagst, nl. 7% in 1972 en 9% in 1977. Van de bedrijven met alleen intensieve veehouderij was het percentage nevenberoepsbedrijven bijzonder hoog, nl. 50% in 1972 en 45% in 1977. Het percentage nevenberoepsbedrijven in groep 1 (uitsluitend rundvee) is iets hoger dan voor alle bedrijven.

Van de deelgebieden heeft gebied 3 - met de meest intensieve veehouderij - het hoogste percentage nevenberoepsbedrijven nl. 17%, en deelgebied 2 het laagst, nl. 13%.

3.2 Leeftijd en opvolgingssituatie

Evenals elders is de betekenis van de groep van oudere ondernemers toegenomen. Het percentage ondernemers van 50 jaar en ouder steeg - van 47 naar 52% - terwijl het opvolgingscijfer daalde. In 1972 was 27% van alle veehouders in het westelijk weidegebied 50 jaar of ouder en zonder opvolger, in 1977 is dit 32% 1). Van de ondernemers in groep 2 - rundvee en varkens - is een relatief klein aantal 50 jaar en ouder en zonder opvolger (22% in 1972). In deze groep zijn naar verhouding weinig oudere ondernemers terwijl het opvolgingscijfer hoger ligt dan in de andere groepen.

Tabel 3.1 Procentuele verdeling van het aantal hoofdberoepsondernemers naar leeftijd en opvolgingssituatie

	Aantal ondernemers				
	1972			1977	
	groep			totaal	totaal
1	2	3			
Tot 40 jaar	24	26	30	25	22
40 - 50 jaar	27	29	21	28	26
50 jaar en ouder met opv.	17	23	9	20	20
50 jaar en ouder zonder opv.	33	22	39	27	32
Totaal	100	100	100	100	100
	4228	5016	287	9531	8778

Bron: CBS-meitellingen.

- 1) Geschat op basis van gegevens uit Meitelling 1976 over de opvolgingssituatie en uit Meitelling 1977 over leeftijdsopbouw.

Het opvolgingscijfer (1972) is in tabel 3.2 in verband gebracht met de deelgebieden en de groepen van bedrijven. In elk van de deelgebieden heeft ongeveer de helft van de oudere ondernemers op bedrijven met rundvee en intensieve veehouderij een opvolger. Het opvolgingscijfer voor groep 1 ligt in elk van de gebieden belangrijk lager. In de deelgebieden 2 en 3 heeft slechts 30% van de oudere ondernemers in groep 1 een opvolger; in deelgebied 4 is dit 41%. Het laagste opvolgingscijfer wordt, in elk van de deelgebieden, aangetroffen in groep 3.

Het opvolgingscijfer is duidelijk het laagst in het deelgebied waar de varkenshouderij weinig betekent (gebied 1). Wellicht komt dit mede doordat de varkenshouderij in het bijzonder van belang is voor bedrijven waar de arbeidsbezetting in verband met de opvolging tijdelijk toeneemt. Opmerkelijk is echter dat het hoogste opvolgingscijfer niet wordt aangetroffen in het gebied met de meeste varkenshouderij maar in gebied 4. Ook andere factoren zoals de beschikbare oppervlakte grond zullen een rol spelen. De groep met rundvee en varkens alsmede het gebied met de meeste varkenshouderij wordt gekenmerkt door een relatief lage gemiddelde bedrijfsoppervlakte.

De samenhang tussen de aanwezigheid van intensieve veehouderij en de beschikbaarheid van een opvolger op bedrijven met rundvee betekent niet dat de intensieve veehouderij na het realiseren van de opvolging als regel wordt afgestoten. Het vrij grote aantal jongere ondernemers in groep 2 wijst er op dat de varkenshouderij in veel gevallen na de opvolging wordt aangehouden. Evenals in groep 1 is in groep 2 ongeveer een kwart van de ondernemers jonger dan 40 jaar (1972).

Tabel 3.2 De opvolgingssituatie in 1972 per groep en per deelgebied

	Aantal ondernemers met een opvolger per 100 hoofdberoepsondernemers van 50 jaar en ouder				totaal
	deelgebieden				
	1	2	3	4	
Groep 1 (RV)	34	30	30	41	34
Groep 2 (RV+V)	48	52	49	54	51
Groep 3 (V)	32	16	16	21	19
Totaal	36	42	42	47	42

Bron: CBS-meitellingen.

4. DE OMVANG VAN DE INTENSIEVE VEEHOUDERIJ

4.1 Inleiding

In 1977 heeft 90 à 95% van de 4200 hoofdberoepsbedrijven met intensieve veehouderij (5 sbe en meer) mestvarkens of fokvarkens. Van de bedrijven heeft 55% zowel fokvarkens als mestvarkens, ongeveer 15% uitsluitend fokvarkens en ca. 30% alleen mestvarkens. In 1972 had ca. 55% van de bedrijven met varkenshouderij zowel mest- als fokvarkens, ca. 20% alleen fokvarkens en 25% uitsluitend mestvarkens. In de periode 1972-1977 is het aantal bedrijven met fokvarkens met ca. 23% teruggelopen en dat met mestvarkens met 15%.

In 1977 werden op 5% van de bedrijven met intensieve veehouderij (5 sbe en meer), mestkalveren gehouden, op 7% legkippen en op 2% mestkuikens. In 1972 was dit respectievelijk 6,10 en 2%. Het aantal bedrijven met mestkalveren is nog sterker teruggelopen (-33%) dan het aantal met intensieve veehouderij. Het aantal bedrijven met legkippen werd in dit gebied zelfs bijna gehalveerd (-45%).

Hieronder wordt niet nader ingegaan op andere vormen van intensieve veehouderij dan de varkenshouderij. Wel komt deze tot uitdrukking in de produktieomvang (sbe's) van de intensieve veehouderij.

4.2 Aantal varkens per bedrijf; hoofdberoepsbedrijven met minstens 5 ha intensieve veehouderij

In het algemeen zijn de eenheden varkens in het westelijk weidegebied veel kleiner dan in provincies als Noord-Brabant en Gelderland. Dit verschil is in het recente verleden eerder toedien afgenomen.

Tabel 4.1 Het aantal varkens per bedrijf op hoofdberoepsbedrijven 1977

Aantal mestvarkens per bedrijf	Aantal bedrijven		Aantal fokvarkens per bedrijf	Aantal bedrijven	
	%	1977 t.o.v. 1972 (1972=100)		%	1977 t.o.v. 1972 (1972=100)
1 - 10	15	68	1 - 10	49	60
10 - 50	44	81	10 - 20	21	79
50 - 100	22	84	20 - 40	18	123
100 - 200	13	111	40 - 60	6	201
200 en meer	6	191	60 en meer	6	215
Totaal	100	85	Totaal	100	77
	3288			2657	

Bron: CBS-meitellingen.

In de periode 1972-1977 is het percentage bedrijven met een kleine varkensstapel belangrijk afgenomen. Het percentage bedrijven met een grote stapel mest- of fokvarkens sterk toegenomen, al blijft het aantal vrij klein. Het gemiddelde aantal dieren per bedrijf bedroeg in 1977 in de mestvarkenshouderij 66, en in de fokvarkenshouderij 19. De invloed van de grote stapels op deze gemiddelden is groot; van de bedrijven met mestvarkens had 59% minder dan 50 dieren. Van de bedrijven met fokvarkens had 49% minder dan 10 dieren.

Op de bedrijven met rundvee en intensieve veehouderij (groep 2) is het gemiddelde aantal varkens per bedrijf aanzienlijk lager dan in groep 3, (veredeling zonder rundvee) waar gemiddeld 156 mestvarkens en 46 fokvarkens worden gehouden. Dit kleine aantal bedrijven van groep 3 heeft dan ook een relatief groot aandeel in het totaal aantal varkens, namelijk 15%.

4.3 Aandeel intensieve veehouderij per bedrijf

Intensieve veehouderij komt overwegend voor als neventak; op 70% van de bedrijven met intensieve veehouderij vertegenwoordigt deze minder dan 20% van de totale produktieomvang (hoofdberoepsbedrijven van minimaal 50 sbe). In groep 2 is dit 73% van de bedrijven, in groep 3 slechts 19%. Op driekwart van de bedrijven van groep 3 neemt de intensieve veehouderij 60% of meer van de totale produktieomvang voor haar rekening. In beide groepen is in de periode 1972-1977 het percentage bedrijven met meer dan 60% intensieve veehouderij toegenomen.

Tabel 4.2 Relatieve omvang van de intensieve veehouderij per bedrijf (hoofdberoepsbedrijven van minstens 50 sbe)

	Aantal bedrijven 1977					
	groep 2		groep 3		totaal	
	%	index (1972= 100)	%	index (1972= 100)	abs.	index (1972= 100)
Aandeel van de intens. veeh. in totale omv. vang (sbe's)						
tot 20%	73	72	19	76	2618	70
20 - 40%	18	86	1	.	660	18
40 - 60%	5	118	6	83	198	5
60% en meer	4	150	74	127	255	7
Totaal	100	78	100	109	3731	100
	3572		159			79

Bron: LEI/CBS.

Het relatieve aantal bedrijven met minstens 20% intensieve veehouderij is toegenomen van 23% (1972) naar 30% van alle bedrijven met intensieve veehouderij. Deze toeneming is vooral een gevolg van het beëindigen van de varkenshouderij op bedrijven met een gering percentage intensieve veehouderij. In de periode 1972-1977 was dat op ongeveer 10% van alle wat grotere bedrijven met rundvee en op ongeveer 20% van de bedrijven met rundvee en varkenshouderij het geval. Ook zal een rol spelen dat op een aantal bedrijven de varkenshouderij is uitgebreid en soms zelfs hoofdzaak geworden. Dit laatste was naar schatting op 1% van alle grotere bedrijven met rundvee en op 2% van de bedrijven met rundvee en varkenshouderij het geval. Het is niet duidelijk op welk aantal bedrijven in totaal de varkenshouderij werd uitgebreid. In de gemeente Stolwijk werd op ongeveer 15% van de bedrijven met intensieve deze produktierichting met 10 sbe of meer uitgebreid.

4.4 Omvang intensieve veehouderij per deelgebied

In 1977 nam de intensieve veehouderij 11% van de totale produktieomvang in sbe's op de bedrijven met vee voor haar rekening. In deelgebied 3 was dit 15% en in deelgebiede 1 3%. Deze verschillen tussen de deelgebieden worden niet alleen veroorzaakt door een verschillend aantal bedrijven met intensieve veehouderij, maar ook door verschillen in omvang van die produktierichting op de betreffende bedrijven. Zo was op de bedrijven met rundveehouderij en intensieve veehouderij (groep 2) in deelgebied 3 de omvang van de intensieve veehouderij 21% van de totale produktieomvang, terwijl dit percentage in gebied 1 15% bedroeg.

De verschillen zijn in de periode 1972-1977 groter geworden.

Tabel 4.3 Ontwikkeling per deelgebied van de intensieve veehouderij en van de rundveehouderij in de periode 1972-1977

Deelgebieden	Omvang in sbe's in 1977 t.o.v. 1972 (1972=100)		
	intensieve veehouderij	rundveehouderij	totaal veehouderij
1	88	111	110
2	109	105	106
3	122	107	109
4	110	109	109
Totaal	115	108	109

Bron: CBS-meitellingen.

In het westelijk weidegebied als geheel is de produktieomvang van de intensieve veehouderij met 15% toegenomen en die van de

rundveehouderij met 8%.

In deelgebied 3 is in de intensieve veehouderij relatief sterk uitgebreid (+22%); in deelgebied 1 vond een inkrimping met 12% plaats.

5. DE MELKVEEHOUDERIJ OP DE BEDRIJVEN MET INTENSIEVE VEEHOUDERIJ

5.1 Aanwezigheid melkveehouderij

De meeste bedrijven met rundveehouderij (groep 1 en 2) hebben melkkoeien met het daarbij behorende jongvee. In 1972 had 9% van alle bedrijven met rundvee in het westelijk weidegebied geen melkvee; van de (iets) grotere hoofdberoepsbedrijven slechts 2%. In 1977 is het aantal bedrijven met alleen opfok- of mestrundvee met ongeveer de helft (54%) ten opzichte van 1972 toegenomen. Bij de grotere hoofdberoepsbedrijven is de toeneming relatief gezien nog sterker (68%). In 1977 heeft van alle bedrijven met rundvee 16% geen melkvee, van de grotere hoofdberoepsbedrijven is dit 4%.

Uit het voorgaande blijkt dat de bedrijven zonder melkvee in de meeste gevallen nevenberoeps- of kleine hoofdberoepsbedrijven zijn. De toeneming van het percentage bedrijven zonder melkvee hangt dan ook samen met een stijging van het percentage nevenberoepsbedrijven en waarschijnlijk ook met de toeneming van het percentage bedrijven van oudere ondernemers zonder opvolger. Mogelijk speelt ook een omschakeling van melkveehouderij naar het mesten van rundvee een rol. Dit zou in het bijzonder het geval zijn op de grote hoofdberoepsbedrijven in groep 1. In 1977 heeft 5% van deze bedrijven geen melkvee (stijging 68%). In groep 2 zal op een aantal bedrijven uitbreiding in de varkenshouderij gepaard zijn gegaan met een extensivering van de rundveehouderij (afstoten melkvee). Van de grotere hoofdberoepsbedrijven in groep 2 heeft in 1977 3% geen melkvee (stijging 67%).

Tabel 5.1 Procentuele verdeling van het aantal bedrijven per groep en naar aanwezigheid melkveehouderij in 1972 en 1977

Bedrijven	Alle bedrijven			Hoofdberoepsbedr. van 50 sbe en meer		
	1972	1977		1972	1977	
		%	index (1972= 100)		%	index (1972= 100)
1. Met rundvee						
a. met melkvee	40	43	103	41	48	108
b. zonder melkvee	6	11	163	1	3	168
2. Met rundvee en intensieve veeh.						
a. met melkvee	46	37	75	55	46	76
b. zonder melkvee	3	4	135	1	2	167
3. Met intens. veeh.	5	5	100	2	2	109
Totaal	100	100	94	100	100	92
	11010	10395		8173	7498	

Bron: CBS-meitellingen.

Het aantal bedrijven met melkvee is in de periode 1972-1977 bijna tweemaal zo sterk gedaald als het aantal met rundvee (21 resp. 12%). De belangrijkste oorzaak hiervan is het afstoten van de melkveehouderij op nevenberoeps- en kleine hoofdberoepsbedrijven. Volledige omschakeling naar de varkenshouderij is in dit opzicht van geringe betekenis.

5.2 Aantal melkkoeien per bedrijf

Er was zowel in 1972 als in 1977 geen duidelijk verschil in aantal koeien per bedrijf tussen de groepen 1 en 2. In laatstgenoemd jaar was het gemiddelde aantal melk- en kalfkoeien op hoofdberoepsbedrijven in beide groepen 33. Iets meer dan de helft van de bedrijven (respectievelijk 51 en 53% in de groepen 1 en 2) had 30 of meer melkkoeien.

In 1972 was het gemiddelde aantal koeien respectievelijk 25 en 27 koeien. Het aantal bedrijven met minstens 30 koeien bedroeg toen in beide groepen 37%.

5.3 Aantal melkkoeien per hectare

Op de bedrijven met "intensieve veehouderij" heeft de grondgebonden veehouderij een meer intensief karakter. In groep 2, met een kleinere oppervlakte, is de produktieomvang in de rundveehouderij even groot als in groep 1. Het gemiddelde aantal koeien per ha in 1977 bedroeg in groep 1 1,75 en in groep 2 2,14. Er zijn echter grote regionale verschillen. In de deelgebieden 2 en 3 is het gemiddeld aantal koeien per ha groot, (respectievelijk 2,11 en 2,14). In deelgebied 4 en 1 ligt dit gemiddeld op respectievelijk 1,78 en 1,60. In alle deelgebieden ligt dit cijfer voor groep 2, d.w.z. voor de bedrijven met intensieve veehouderij, aanmerkelijk hoger dan voor groep 1. In 1972 was de intensiteit van de rundveehouderij in beide groepen gemiddeld ruim 10% lager. In de periode 1972-1977 nam in gebied 3 de intensiteit van de rundveehouderij het meest toe, in gebied 1 het minst.

Het feit dat vele rundveehouders in het westelijk weidegebied ook varkens houden, zal mede een gevolg zijn van de grote grond-schaarste. De gemiddelde oppervlakte op de hoofdberoepsbedrijven met rundvee bedraagt in 1977 17 ha; tegenover 15 ha op de bedrijven met tevens intensieve veehouderij. Van de bedrijven in groep 1 en 2 heeft 28% minstens 20 ha grond; in groep 2 slechts 22%. Een groot aantal bedrijven heeft slechts ongeveer 15 ha grond, vooral in het gebied met de meeste varkenshouderij. Het ligt voor de hand dat voor bedrijven met een kleine oppervlakte en een reeds groot aantal koeien per hectare, het steeds moeilijker wordt om de rundveehouderij verder uit te breiden.

6. DE ONTWIKKELING PER BEDRIJF; EEN GEMEENTE NADER BEKEKEN

6.1 Inleiding

Om praktische redenen is er van afgezien de ontwikkeling van individuele bedrijven in het gehele westelijke weidegebied te volgen. Om toch een indruk te krijgen van wat zich op bedrijfsniveau afspeelt zijn gegevens van bedrijven uit de gemeente Stolwijk over 1973 en 1978 vergeleken. Hierbij vond een beperking plaats tot de bedrijven die in 1973 een omvang hebben van 50 sbe en meer en in 1978 nog onder hetzelfde bedrijfshoofd staan geregistreerd.

Voor de beoordeling van de cijfers is van belang dat de gemeente Stolwijk redelijk representatief lijkt voor het gebied met de meeste intensieve veehouderij (gebied 3).

Tabel 6.1 Verdeling van het aantal bedrijven in Stolwijk naar belangrijkste produktierichting en omvang intensieve veehouderij 1973 (bedrijven met 50 sbe en meer)

Omvang intensieve veehouderij	Aantal bedrijven			
	Belangrijkste produktierichting			totaal
	rundvee- houderij	intensieve veehouderij	overige (tuinbouw)	
0	17	-	18	35
tot 10 sbe	22	-	-	22
10 - 25 sbe	60	-	2	62
25 sbe en meer	32	5	1	38
Totaal	131	5	21	157

Bron: CBS-meitellingen.

Van de 136 bedrijven in 1973 met in hoofdzaak veehouderij hebben er in 1978 116 nog hetzelfde bedrijfshoofd als in 1973.

6.2 De bedrijfsontwikkeling

Op twee derde van de bedrijven met rundvee (111) veranderde deze produktierichting in de periode 1973-1978 10% van omvang, met een minimumverandering van 10 sbe. Een derde van de ondernemers met intensieve veehouderij voerde in deze produktierichting een vergelijkbare verandering door. Hierbij moet in aanmerking worden genomen dat een minimum van 10 sbe bij een kleine neventak relatief veel zwaarder weegt dan bij de belangrijkste produktierichting.

In de rundveehouderij komt een inkrimping van de produktie-omvang weinig voor (12%). Het aantal bedrijven waar een inkrimping van de rundveehouderij gepaard gaat met een uitbreiding in de varkenshouderij is nog veel kleiner (4% van de bedrijven met rundvee en varkens). In de intensieve veehouderij komt een inkrimping ongeveer evenveel voor als een uitbreiding in die produktierichting. Een verandering van de omvang van de intensieve veehouderij gaat veel samen met een verandering in de rundveehouderij. Van de bedrijven met rundveehouderij en varkenshouderij als neventak waarop de rundveehouderij niet onbelangrijk wordt uitgebreid wijzigt 45% de omvang van de intensieve veehouderij; op 21% vindt een uitbreiding in beide produktierichtingen plaats, op 24% gaat de ontwikkeling in de rundveehouderij ten koste van de varkenshouderij.

Tabel 6.2 Ontwikkeling per produktietak op de veebedrijven 1973-1978 1)

Intensieve veehouderij	Aantal bedrijven rundveehouderij			totaal
	kleiner 2)	gelijk	groter 2)	
kleiner 2)	2	2	14	18
gelijk	7	38	36	81
groter 2)	4	1	12	17
Totaal	13	41	62	116

1) In 1973 een bedrijfsomvang van 50 sbe en meer. In 1978 nog hetzelfde bedrijfshoofd.

2) Verschil ten opzichte van 1973 10% en meer met een minimum van 10 sbe.

Bron: CBS-meitellingen.

7. CONCLUSIES

- a. Het aantal rundveebedrijven in het westelijk weidegebied waarop varkens worden gehouden is nog steeds groot. Het aantal neemt weliswaar vrij snel af maar in grote delen van het westelijk weidegebied betreft het voorlopig nog een meerderheid van alle rundveebedrijven.
- b. De varkenshouderij vormt in het algemeen ten opzichte van de rundveehouderij een betrekkelijk kleine neventak. Vooral het aantal bedrijven met een zeer kleine varkensstapel loopt snel terug. Het aantal bedrijven met een groter aantal varkens neemt wat toe. Het aantal bedrijven waarop de intensieve veehouderij hoofdrichting wordt blijft echter klein.
- c. De varkenshouderij is vooral voor rundveebedrijven met een kleine oppervlakte van betekenis. Deze bedrijven hebben in het algemeen reeds een hoge veedichtheid, wat een verdere uitbreiding van de melkveestapel bemoeilijkt. De varkenshouderij zal hier veelal dienen als een noodzakelijke aanvulling op de rundveehouderij. Dit kan in het bijzonder het geval zijn op bedrijven waar de arbeidsbezetting in verband met opvolging tijdelijk wordt uitgebreid; op bijzonder veel van de bedrijven met een opvolger worden varkens gehouden.
- d. Er is in het algemeen weinig verschil in de ontwikkeling van de rundveehouderij tussen de bedrijven met varkenshouderij en die zonder deze produktierichting. Bovendien komt uitbreiding van de varkenshouderij ten koste van de rundveehouderij vrij weinig voor.
- e. De varkenshouderij wordt in het algemeen op een kleinschalige en arbeidsintensieve wijze uitgeoefend. In veel gevallen wordt arbeid die door modernisering in de melkveehouderij vrij komt, ten behoeve van de varkenshouderij aangewend. Ook in de varkenshouderij is echter een tendens tot schaalvergroting en modernisering. Het is mogelijk dat op langere termijn een groter aantal ondernemers een bedrijfsonwikkeling naar de varkenshouderij ten koste van de rundveehouderij wil, te meer omdat de beschikbare oppervlakte grond steeds meer als een beperkende factor voor de rundveehouderij gaat werken.

Bijlage. Aantal bedrijven per groep van bedrijven en per deelgebied 1977

	Aantal bedrijven				totaal
	deelgebieden				
	1	2	3	4	
A. Alle bedrijven					
- groep 1; rundvee	2230	1198	1159	965	5552
- groep 2; gemengd	273	1184	2072	738	4267
- groep 3; intensieve veeh.	41	139	323	73	576
Totaal	2544	2521	3554	1776	10395
<hr/>					
B. Hoofdberoepsbedrijven, 50 sbe en meer					
- groep 1; rundvee	1603	822	712	634	3771
- groep 2; gemengd	221	1027	1721	599	3568
- groep 3; intensieve veeh.	17	52	79	11	159
Totaal	1841	1901	2512	1244	7498

Bron: CBS-meitellingen.